

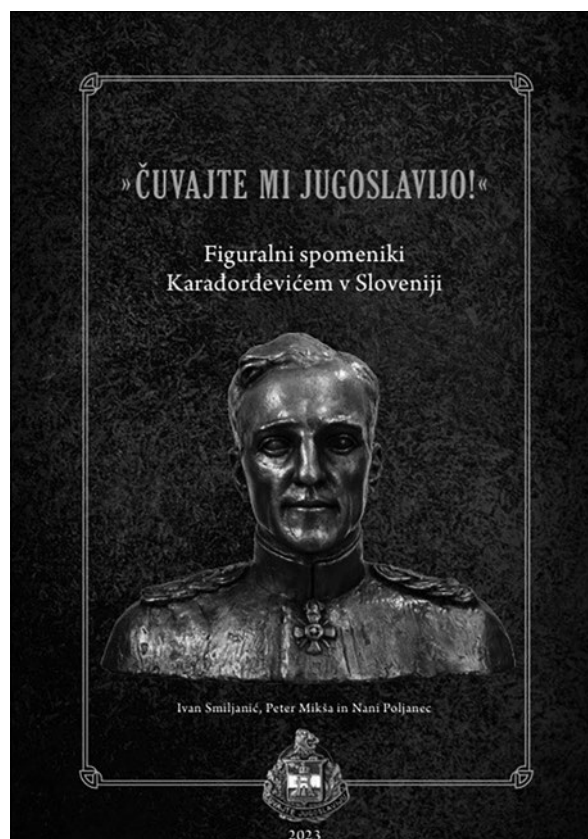
Jugoslovanska krona na spomenikih

Ivan Smiljanić, Peter Mikša, Nani Poljanec:
*»Čuvajte mi Jugoslavijo!« Figuralni spomeniki
Karađorđevićem v Sloveniji.* Rogaška Slatina:
Zavod ljudski muzej, 2023. 141 strani.

Čas teče, državna ureditev se spreminja, monarhi prihajajo in odhajajo. Država nastane, postavlja spomenike ... in propade. Ddr. Damir Globočnik, ki je v letu 2022 izdal obsežno knjigo s povezano temo – o poteh in stranpoteh spomenikov na Slovenskem, ugotavlja, da spomeniki želijo ohraniti spomin – niso pa večni.

Monografija, ki za naslov nosi domnevne zadnje besede kralja Aleksandra »Čuvajte mi Jugoslavijo!«, predstavlja vse figuralne spomenike kraljev Petra in Aleksandra Karađorđevića, ki so bili v času Kraljevine SHS, pozneje Kraljevine Jugoslavije, postavljeni v Dravski banovini. Delo tako osvetljuje del slovenske zgodovine 20. stoletja skozi prizmo javnega prostora, še posebej javne spomenike.

Avtorji, dr. Peter Mikša, Ivan Smiljanić in Nani Poljanec (uvodno besedo je prispeval dr. Božidar Jezernik), so natančno raziskali okoliščine nastanka, postavitve in – skoraj v vseh primerih – uničenja spomenikov. Pri tem so se z enako mero pozornosti lotevali vseh spomenikov, od konjeniškega spomenika kralju Aleksandru, ki je stal na Kongresnem trgu v Ljubljani in bil svojčas največji tovrsten spomenik v tem delu Evrope (tam ni stal niti leto dni), do tistih spomenikov, ki so jih postavljali po manjših krajih. Poleg zgodovinskih podatkov, ki so jih mnogo pridobili iz tedanjega časopisja, so zgodbe spomenikov opremljene z anekdotami, ki so jih spremljale, kar naredi branje še bolj zanimivo. Avtorji so ujeli dobro razmerje med strokovnostjo in poljudnostjo, zato je delo primerno za vse bralce.

Zgodovinski, družbeni in politični vidik vsakega spomenika je torej dobro predstavljen. Monografijo bi bilo mogoče nadgraditi še z raziskavo estetskega in umetnostnozgodovinskega vidika te skupine spomenikov, jih primerjati s spomeniki Karađorđevićem po drugih banovinah in sočasnimi vladarskimi spomeniki po drugih državah (mimogrede, spomenika Karađorđevićem še danes stojita v Parizu in Marseillu).

Spomenik kralja Petra sta do prihoda okupacijskih oblasti, ki so vse spomenike porušile, imela Kranj in Ljubljana, Aleksandrov spomenik pa poleg Ljubljane še Domžale, Ribnica, Gornji Grad, Jesenice, Rakek, Sveti Jurij ob Ščavnici, Sveta Trojica v Slovenskih goricah, Trbovlje, Sevnica in Zagorje ob Savi. Postavljanje spomenikov je terjalo dobršno mero načrtovanja, potrpežljivega zbiranja prispevkov, sodelovanje umetnikov, končno pa vodilo v vesele prireditve ob njihovih odkritjih; nekaterih od njih se je udeležil tudi sam upodobljeni.

Knjigo uvajata dve kratki poglavji, eno o zgodovini vladanja Karađorđevićev na Slovenskem, drugo o funkciji spomenikov in utrjevanju javnega

spomina na splošno. Knjigo dopolnjujeta še pregledna tabela in zemljevid točk, kjer so stali spomeniki. Posebno vrednost knjige vidim v izjemno bogatem slikovnem gradivu, ki ga sicer nekoliko težje najdemo, sploh pa zbranega na enem mestu. Avtorji so zbrali fotografije porušenih spomenikov, otvoritvene prireditve, dokumente, povezane s spomeniki in podobno. Knjiga je kvalitetno oblikovana, format pa je omogočil velike reprodukcije. Veliko reproduciranega gradiva je iz zbirke Nanija Poljanca, ki že vrsto let strastno zbira predmete, povezane z družino Karađorđević. Zadnje poglavje v knjigi, Obeleževanje spomina, predstavlja njegovo zbirko v Ljudskem muzeju Rogaška Slatina, ki ga je sam zasnoval, zopet z obilo fotografskega gradiva.

Nani Poljanec letos praznuje 35 let ustvarjanja, kar je obeležil s Kunstfestivalom, v okviru katerega je izšla tudi monografija. Knjiga, ki jo je pripravil s kolegom, je še en korak dalje v njegovi dolgi kariери umetnika, zbiratelja in raziskovalca zgodovine. Njegovo strastno in neutrudno zbirateljsko delo botruje dejstvu, da se ena najpomembnejših zbirk o Karađorđevićih nahaja prav v Rogaški Slatini. V njej si lahko ogledamo tudi doprski spomenik kralja Aleksandra I., ki ga je Poljanec pridobil leta 2021 in poskrbel za njegovo restavriranje. Gre za zadnji in hkrati edini ohranjeni spomenik (od ostalih so ohranjeni le fragmenti). Prav odkritje tega spomenika je bilo povod za nastanek pričujoče knjige, njegova fotografija pa je tudi na naslovnici.

Urh Ferlež

Naš Hinko Smrekar, um. slikar in risar za vse

Poznal sem tokove sveta : zapisi Hinka Smrekarja
(zbral in uredil Damir Globočnik). Šmarje Sap:
Buča 2023. 271 strani.

Po lanski 80. obletnici Smrekarjeve smrti, ko je bilo njegovemu življenju in delu posvečeno kar nekaj pozornosti, je pred nami knjiga, ki jo je 80 let po smrti dejansko »napisal in uredil sam«, kot je v svoji oceni v Mladini ugotovil Bernard Nežmah. Bogato ilustrirana in lepo opremljena knjiga prinaša 93 različnih proznih in pesniških objav ter pisem po izboru in z opombami Damirja Globočnika. Objave segajo v obdobje 1907–1941/42. Smrekar je objavljajal največkrat v Jutru, nekaj njegovih pisem pa najdemo tudi v rokopisnih zapuščinah znanih sodobnikov.

Razen nesporne likovne nadarjenosti za izražanje v najrazličnejših tehnikah in materialih, o

kateri pričajo umetnikova ohranjena in javnosti predstavljena dela, nam Globočnikova knjiga odstira še drugo, nič manj izvirno in samosvojo plat Smrekarjeve ustvarjalnosti – njegovo prozno, pesniško in publicistično dejavnost.

Smrekar v izbiri svoje tematike ni izbirčen – z osvežujočo zafrkljivostjo in humorjem popiše pr-